

До спеціалізованої вченої ради Д 26.007.03
у Національній академії внутрішніх справ
(ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1)

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження Кідіної Наталі Володимирівни «Кримінологічні засади індивідуалізації покарання неповнолітніх в Україні», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Актуальність теми дослідження. Проблема розповсюдження злочинності серед неповнолітніх завжди актуальна для суспільства, адже від її вирішення залежать не лише стан і тенденції злочинності у майбутньому, а й моральний клімат у суспільстві в цілому. За 12 місяців 2020 року в Україні було обліковано 3708 кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми. Серед виявлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, 3013 – діти. За цей же період часу 2048 неповнолітніх було засуджено, 4 – виправдано. При цьому необхідно відмітити той факт, що до неповнолітніх можуть застосовуватися тільки п'ять видів покарання, причому чотири з них (штраф, позбавлення права займати певні посади або займатися певною діяльністю, суспільні роботи, виправні роботи) за рівнем репресивної дії не відповідають характеру і ступеню суспільної небезпеки більшості кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, або не можуть бути їм призначені за особистими ознаками. Таким чином, залишається практично один вид покарання – позбавлення волі на певний строк. Відповідно, важливим напрямком розвитку державної кримінальної політики є закріплення в законі приписів щодо індивідуалізації призначення покарання неповнолітнім.

Ухвалення Верховною Радою України законів «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності», «Про пробацію» встановило низку нових положень, спрямованих на гуманізацію кримінальної репресії

Вх. №		ВДСД НАВС	
23	25	25	2021 р.
кількість аркушів:		8	
осн. док.		додаток	

стосовно осіб, які не досягли повноліття, що в цілому можна оцінити позитивно. Водночас частина кримінально-правових норм, що стосуються індивідуалізації призначення покарання неповнолітнім, потребує вдосконалення, конкретизації та більш чіткої регламентації.

Як вірно зазначає у своїй роботі Наталя Володимирівна Кідіна, на даний час індивідуалізація призначення покарання неповнолітнім певною мірою ускладнена через чинні загальні підстави та оціночні поняття. При цьому закон не конкретизує зміст різноманітних обставин, що індивідуалізують призначення покарання неповнолітнім, зазначаючи лише загальні принципи, якими повинен керуватися суд. У зв'язку з цим суди не мають відповідної нормативної бази для реального виконання приписів закону про врахування рівня розвитку особистості неповнолітнього та інших особливостей, ступеню впливу на вид та розмір покарання окремих пом'якшуючих та обтяжуючих обставин. Таким чином, має місце протиріччя між необхідністю всебічної індивідуалізації призначення покарання неповнолітнім та відсутністю достатньої теоретичної бази для вдосконалення в цьому напрямку законодавства та правозастосовної практики.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність. Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується кількома чинниками: вдалим підбором і застосуванням сучасних методів наукового пізнання; наявністю достатньої емпіричної бази (аналіз статистичних даних Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної служби статистики України, Державної судової адміністрації України, Уповноваженого Президента України з прав дитини за період 2015–2020 рр.; результати вивчення 427 кримінальних проваджень та 152 судових рішень щодо кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми та за їх участю у Львівській, Чернігівській, Дніпропетровській, Одеській областях та м. Києві; аналітичні узагальнення

МВС України, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Верховного Суду, Державної судової адміністрації України); широтою й різноманітністю опрацьованої здобувачкою джерельної бази (321 літературне джерело); логікою викладення матеріалу.

Вказане дозволяє зробити висновок, що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації мають достатній ступінь обґрунтованості і достовірності.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів у науково-дослідній, законотворчій, правозастосовній діяльності та освітньому процесі достатньою мірою висвітлене в дисертації, підтверджується відповідними актами впровадження і сумнівів не викликає.

Автор показала високу дослідницьку культуру, проявивши широкий діапазон як теоретичних знань, так і практичного вирішення питань, пов'язаних із проблемами, що постають перед суб'єктами правозастосовної діяльності зокрема, працівниками судових і правоохоронних органів у сфері призначення й виконання покарання та інших заходів кримінально-правового впливу неповнолітніми.

Важливим аспектом проведеної здобувачем роботи є як **опубліковані ним праці**, так і **апробація результатів** її наукового пошуку. Зокрема, основні наукові результати дисертації висвітлено в 26 наукових працях, серед яких чотири статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, дві статті – у зарубіжних наукових періодичних виданнях, 16 статей – у збірниках наукових доповідей, чотири праці, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Наукова новизна одержаних результатів. Ознайомлення зі змістом дисертації, основними публікаціями та текстом автореферату дозволяє визнати, що мету дослідження виконано. Наукова новизна рецензованого дисертаційного дослідження полягає у теоретичному узагальненні та розв'язанні комплексної науково-прикладної задачі індивідуалізації призначення покарання неповнолітнім за допомогою кримінологічних

засобів. Логічним наслідком проведеного дослідження стала розробка конкретних пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення законодавства та відповідної правоохоронної практики.

Так, заслуговують на підтримку міркування та пропозиції здобувачки щодо:

- авторського визначення «індивідуалізації призначення покарання неповнолітнім» як принципу і головної складової правового режиму обрання неповнолітньому необхідної і достатньої міри покарання, що забезпечує досягнення його цілей, в повній відповідності з характером і ступенем суспільної небезпеки вчиненого кримінального правопорушення, особливостями особи-винного (неповнолітнього), умовами його життя і виховання, характером впливу на нього старших за віком осіб, а також обставинами пом'якшуючими і обтяжуючими покарання;

- визнання суспільної небезпеки кримінального правопорушення не тільки як однієї з основних, суттєвих конструкцій сучасного українського кримінального законодавства, але й як вихідної, концептуальної передумови диференціації, а тому й індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання;

- удосконалення кримінологічних засобів індивідуалізації призначення покарання неповнолітнім за допомогою застосування на практиці розробленого дисертанткою алгоритму врахування пом'якшуючих та обтяжуючих покарання обставин при призначення покарання неповнолітньому за вчинення одиничного кримінального правопорушення;

- законодавчого вирішення необхідності перегляду санкцій статей Особливої частини КК України на їх відповідність вимогам щодо покарань, які можуть бути застосовані до неповнолітніх, або закріплення в кримінальному законодавстві положення про право суду переходити до більш м'якого покарання за системою покарань, передбаченою ст. 51 КК України, у випадках, коли жодне із запропонованих у санкції статті Особливої частини покарань не може бути застосоване до конкретного

неповнолітнього.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи виконану дисертанткою роботу, водночас вважаємо за необхідне звернути увагу на той факт, що певні теоретичні позиції, висновки і твердження, викладені у дисертації, на наш погляд, не є безспірними, а тому потребують додаткової аргументації. Як видається, все це може слугувати підґрунтям для наукової дискусії під час захисту поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук дисертації.

1. У першому підрозділі Наталя Володимирівна пропонує розглядати норми кримінального закону, які регламентують призначення покарань неповнолітнім, не як окремі особливості застосування того чи іншого виду покарання, але як обумовлену єдиними факторами і засновану на єдиних принципах (перш за все, на принципі індивідуалізації призначення покарання) взаємопов'язану систему закріплених у кримінальному законі правових засобів, що встановлюють спеціальні умови і максимально допустимі межі можливого застосування покарань або обмежують застосування окремих їх видів до неповнолітніх (с. 40-41). З цього приводу бажано було б також розкрити елементи системи закріплених у кримінальному законі засобів, що встановлюють спеціальні умови і максимально допустимі межі застосування покарань.

2. При дослідженні контексту вжитих законодавцем у диспозиціях ст. 97, 105 КК України термінологічних формулювань «без застосування покарання» та «не потребує застосування покарання» дисертантка зазначає, що вони по суті є аналогічними за своєю правовою природою і спрямовані на досягнення однієї мети кримінально-правового реагування – виправлення засудженого, а також робить висновок, що застосування до неповнолітнього інституту звільнення від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру здійснюється судом без призначення неповнолітньому конкретного покарання, визначеного в санкції відповідної статті КК України, за якою його було визнано винуватим. Вважаю, що робота набула б ще

більшої практичної вагомості, якби Наталя Володимирівна пояснила та більш детально обґрунтувала власні висновки щодо змісту вказаних понять.

3. Як вже зазначалося, дослідження базується на вивченні цікавої і різноманітної емпіричної бази, але її характеристика, наведена автором на с. 20, є неповною. Зокрема, не вказано, яким чином здійснювався відбір матеріалів кримінальних проваджень, не вказано, чи є отримані вибірки емпіричних даних репрезентативними, або вони мають орієнтовний, розвідувальний характер.

4. На с. 103-104 підрозділу 2.2 дисертації зазначено, що злочинність неповнолітніх, як в цілому і вся злочинність, характеризується високим ступенем латентності. За оцінками фахівців поширеність злочинів, скоєних неповнолітніми, реально в кілька разів перевищує її зареєстровану частину. Особливо високою латентністю відрізняються такі види кримінальних правопорушень, як крадіжки, грабежі, хуліганство, статеві злочини. Тому автору бажано пояснити на основі яких даних та які методи використовувалися при дослідженні кримінальних правопорушень, які вчиняються неповнолітніми.

5. На с. 99-101 підрозділу 2.1 зазначено, що в сучасних умовах факторами, що безпосередньо впливають на індивідуалізацію призначення покарання неповнолітнім в сучасних умовах, є: 1) соціально-політичний, 2) правовий (включаючи наявність системи міжнародно-правових актів у галузі прав людини, боротьби зі злочинністю та поводження з правопорушниками); 3) стан, структура і динаміка злочинності неповнолітніх; 4) стан і розвиток судової практики. Але при цьому не пояснюється, як визначені фактори співвідносяться з теоретичним та практичним вдосконаленням правових засобів індивідуалізації покарання неповнолітнім.

6. При визначенні кримінологічного інструментарію в правовому механізмі індивідуалізації покарання неповнолітніх розкрито підстави і критерії диференціації та індивідуалізації покарання неповнолітніх, що

вчиняють кримінальні правопорушення, а саме: характер і ступінь суспільної небезпеки кримінального правопорушення та особу винного. Вказане питання залишилось дослідженим недостатньо і, принаймні, потребує окремої уваги розкриття, які саме особистісні характеристики впливають на поведінку неповнолітнього, а також повинні бути враховані при призначенні покарання.

У цілому висловлені зауваження мають дискусійний характер та не знижують загальну позитивну оцінку проведеного дослідження. Робота виконана на вельми актуальну тему, відрізняється новизною, містить приріст наукового знання щодо розв'язання теоретичних та практичних питань, пов'язаних з визначенням кримінологічних засад індивідуалізації покарання неповнолітніх в Україні.

Оцінка ідентичності змісту автореферату та основних положень дисертації. Автореферат повністю відповідає змісту дисертації та відображає основні положення та результати дослідження. Дисертація та автореферат відповідають встановленим вимогам щодо їх оформлення. Автореферат підготовлено згідно з вимогами, які передбачені Порядком присудження наукових ступенів.

Висновок щодо відповідності дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань». Рецензована робота є самостійною та завершеною науковою працею. Основні положення дисертації відображені в публікаціях та авторефераті. Повнота викладення дисертаційного дослідження в наукових фахових виданнях відповідає вимогам, встановленим ДАК МОН України.

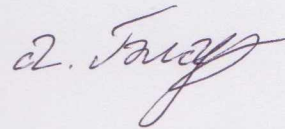
Дисертаційне дослідження Кідіної Наталі Володимирівни «Кримінологічні засади індивідуалізації покарання неповнолітніх в Україні» виконане на належному рівні, повністю відповідає встановленим вимогам до кандидатських дисертацій, які передбачені пунктами 9, 11–14 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, основним вимогам до дисертацій

та авторефератів дисертацій й іншим керівним документам Міністерства освіти і науки України.

Зміст дисертації, автореферату й опублікованих праць дає підстави зробити висновок про те, що Кідіна Наталя Володимирівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент:

**Завідувач кафедри цивільного та кримінального права і процесу
Чорноморського національного
університету імені Петра Могили,
доктор юридичних наук, доцент**

А. Б. Блага

Підпис Благої А. Б. засвідчую:

**Вчений секретар Вченої ради
Чорноморського національного
університету імені Петра Могили,
кандидат соціологічних наук, доцент**

В. О. Чорна